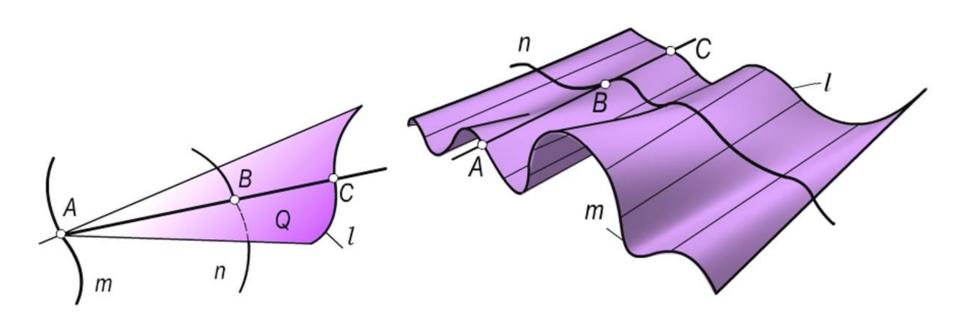
Mavzu: Sirtlar. Toʻgʻri chiziqli yoyiluvchi sirtlar. Aylanish sirtlari. Sirtlarda nuqta tanlash. Sirtlarning tekislik bilan kesishuvi. Toʻgʻri chiziqni sirt bilan kesishgan nuqtasi. Sirtlarning oʻzaro kesishish chizigʻi. (Yordamchi kesuvchi tekisliklar va yordamchi kesuvchi sharlar usullari)

Sirtlar. To'g'ri chiziqli yoyiluvchi sirtlar.

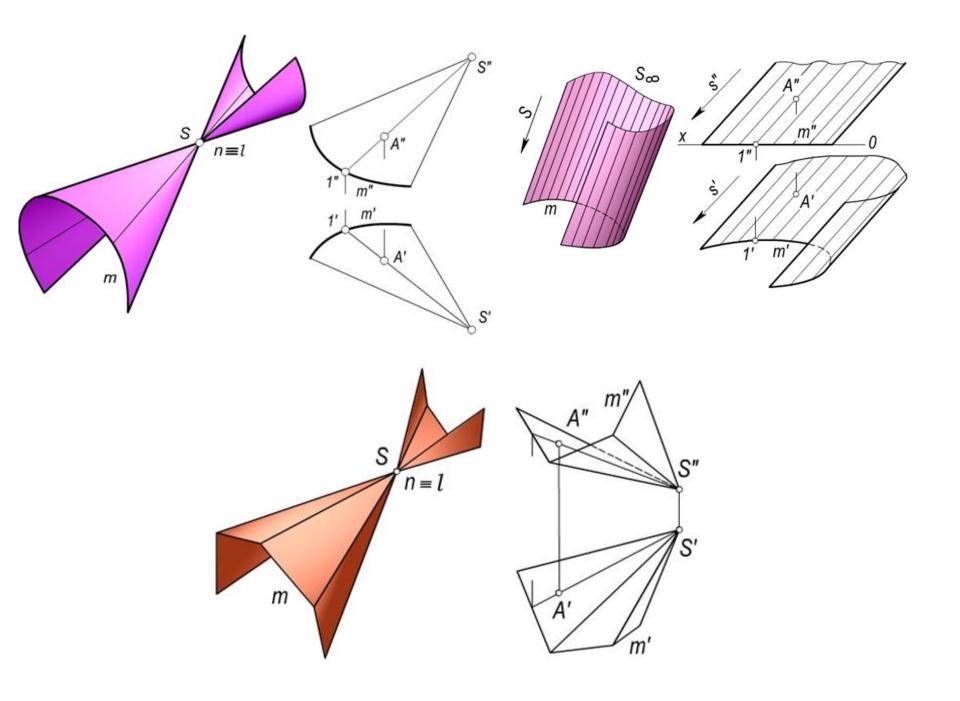
Ta'rif. To'g'ri chiziqning fazoda berilgan uchta (m, n va ℓ) yo'naltiruvchi chiziqlarni kesib o'tib, uzluksiz harakatlanishidan hosil bo'lgan sirt chiziqli sirt deyiladi.

Chiziqli sirtlar yoyiladigan va yoyilmaydigan sirtlarga boʻlinadi.

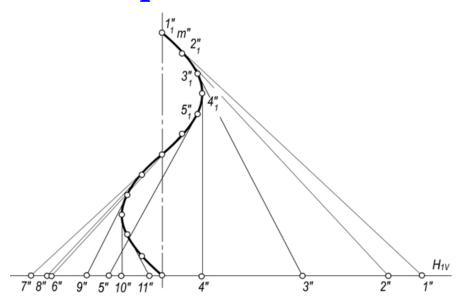
Ta'rif. Cheksiz yaqin turgan ikki qoʻshni yasovchilar (toʻgʻri chiziq) oʻzaro parallel yoki kesishuvchi boʻlib, tekis element hosil qilsa, bunday chiziqli sirtlar *yoyiladigan sirtlar* deyiladi. Yoyiladigan sirtlarga konus, silindr sirtlarni misol boʻla oladi.

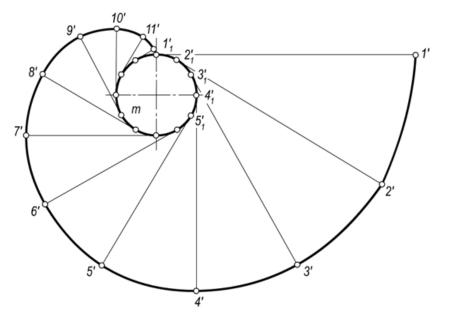
Agar cheksiz yaqin turgan ikki qoʻshni yasovchi (toʻgʻri chiziq) oʻzaro uchrashmas vaziyatda boʻlsa, bunday chiziqli sirtlar yoyilmaydigan sirtlar deyiladi.

Qaytish qirrali yoyiladigan chiziqli sirtlar. Torslar.

Ta'rif. Biror fazoviy egri chiziqqa urinib o'tuvchi chiziqlar to'plamidan hosil bo'lgan sirt qaytish qirrali sirt deb ataladi.

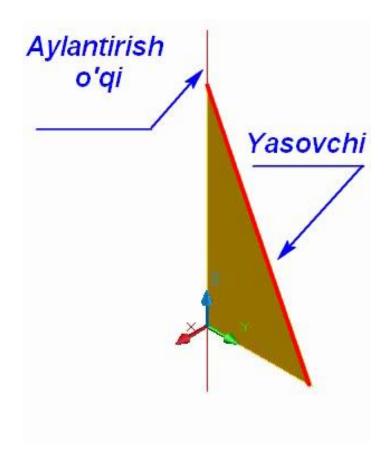

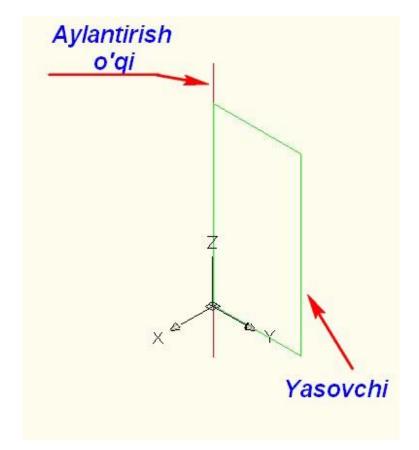

Aylanish sirtlari

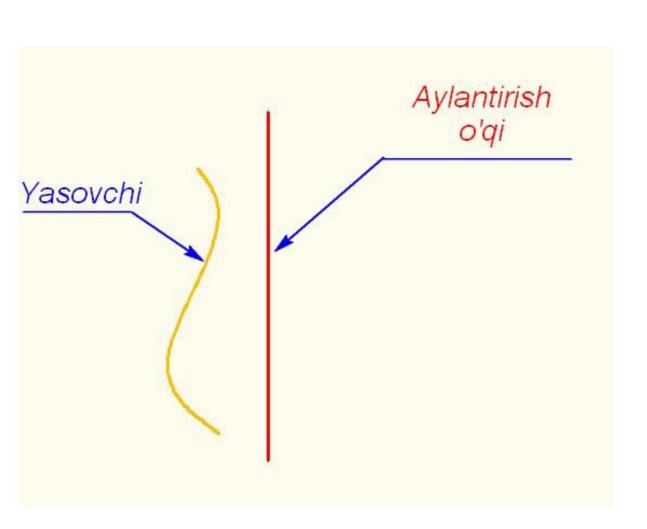
<u>Ta'rif</u>. Biror tekis yoki fazoviy chiziqning qo'zg'almas to'g'ri chiziq atrofida aylanishidan hosil bo'lgan sirt *aylanish sirti* deb ataladi.

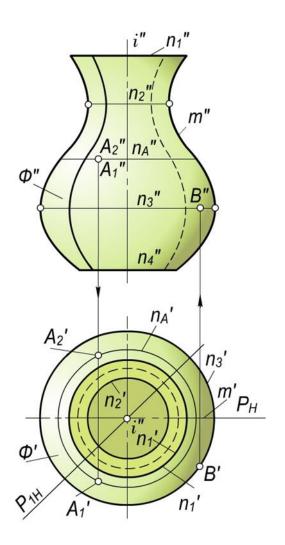
Harakatlanuvchi chiziq sirtning *yasovchisi*, qoʻzgʻalmas toʻgʻri chiziq esa uning *aylanish oʻqi* deyiladi.

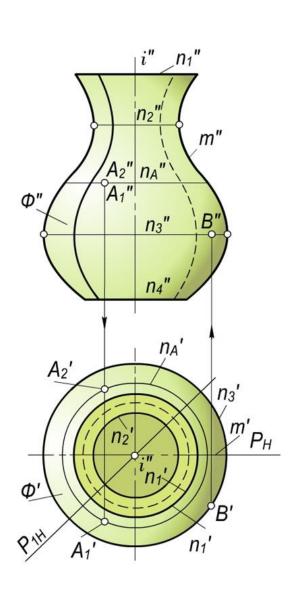

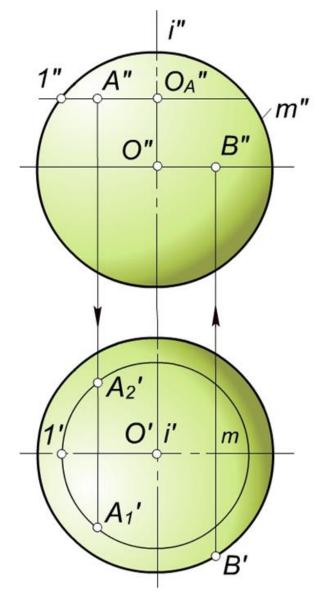
Tekis egri chiziqni aylantirish o'qi atrofida aylantirib aylanish sirtini hosil qilish jarayoni

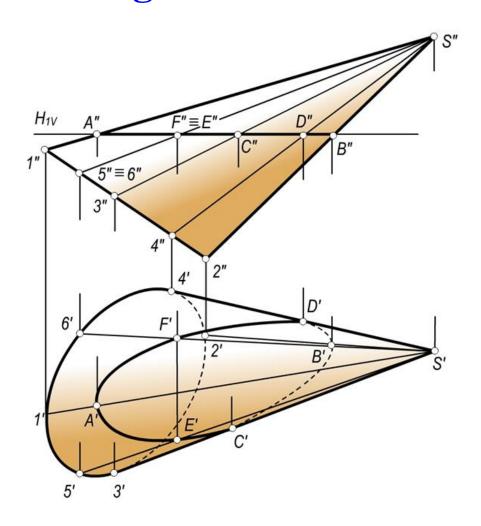
Sirtda nuqta tanlsh.

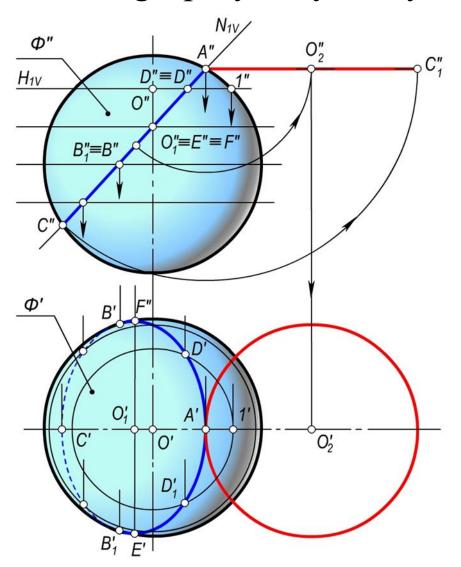

Sirtlarni proyeksiyalovchi tekislik bilan kesishgan chizigʻi

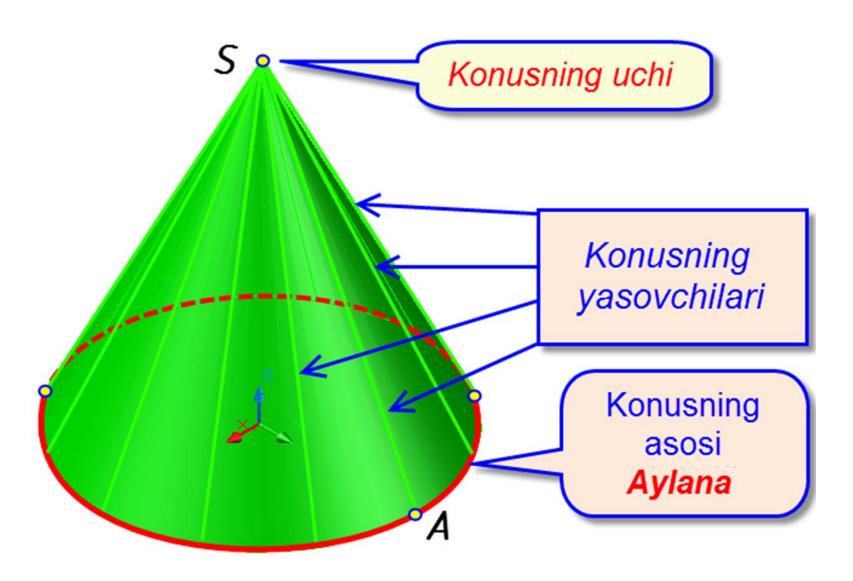
Agar sirtni kesuvchi tekislik proyeksiyalovchi boʻlsa, kesim chizigʻining proyeksiyalarini yasash soddalashadi, chunki bu holda kesishish chizig'ining proyeksiyalaridan biri toʻgʻri chiziq kesmasidan iborat boʻladi.

Misol. Sferaning N frontal proyeksiyalovchi tekislik bilan kesishuv chizigʻi proyeksiyalari yasalsin.

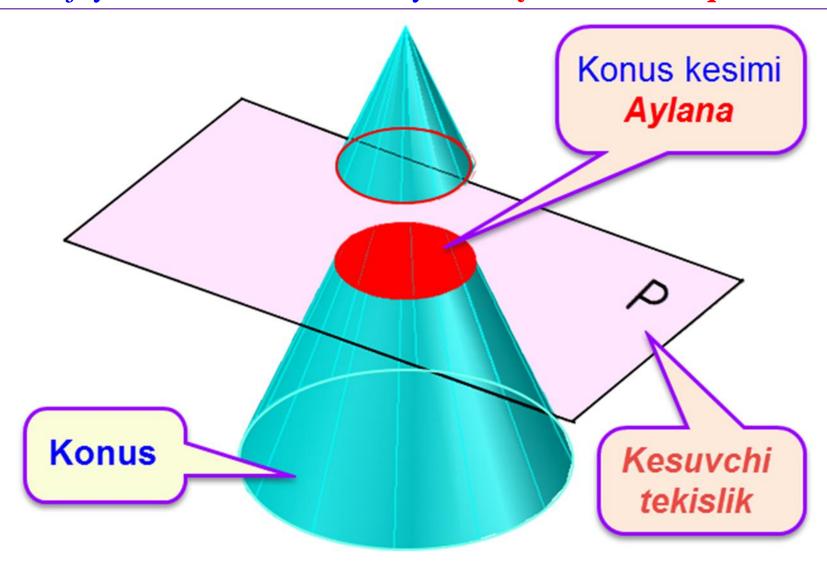

To'g'ri doiraviy konus kesimlari

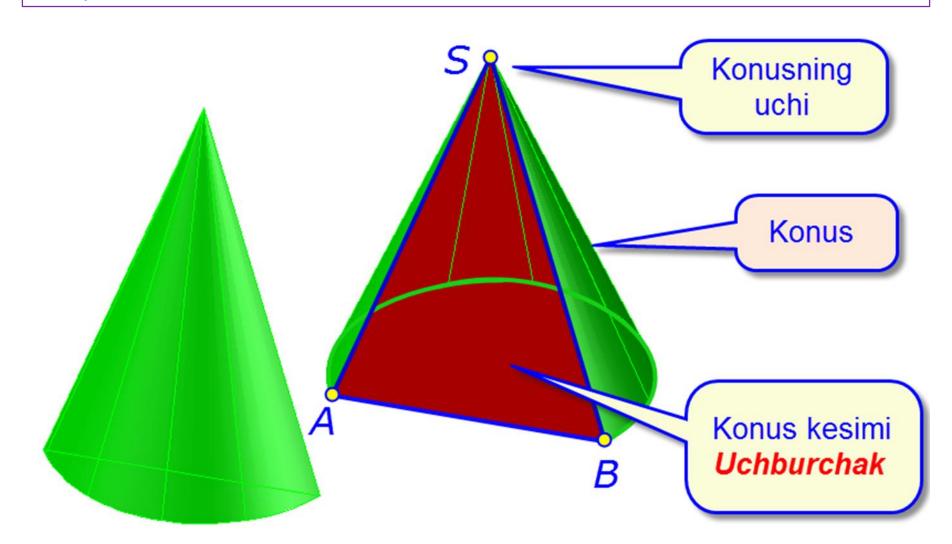
Konus kesimi aylana

Agar, kesuvchi tekislik konusning aylanish oʻqiga perpendikulyar joylashib uni kessa, kesim yuzasi **aylanani hosil qiladi.**

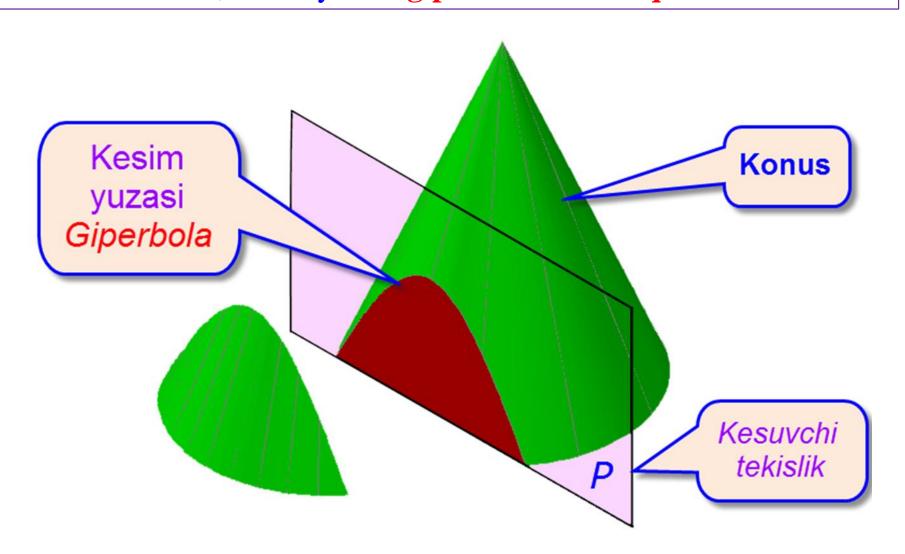
Konus kesimi uchburchak

Agar, kesuvchi tekislik konusning uchi orqali oʻtib uni kessa, kesim yuzasi teng yonli (teng tomonli) uchburchkni hosil qilasdi.

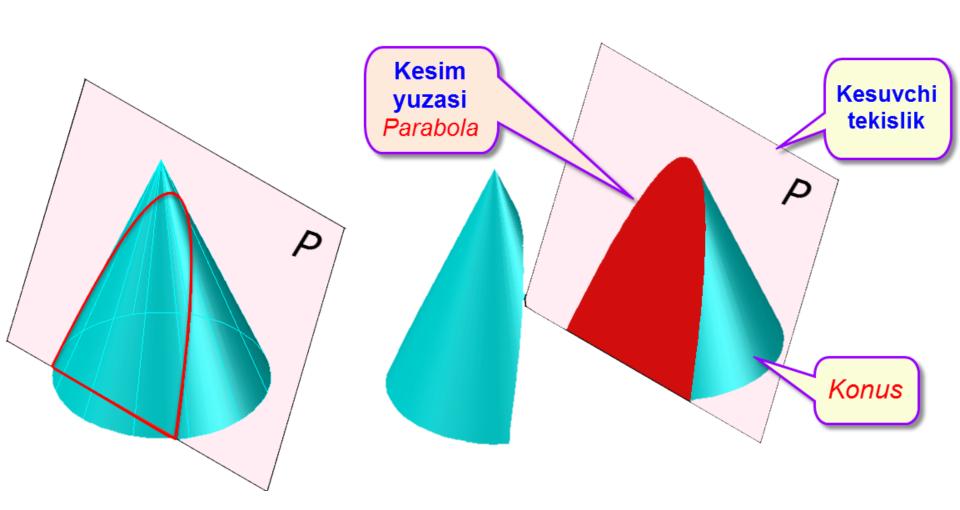
Konus kesimi giperbola

Agar, kesuvchi tekislik konusning asosiga perpendikulyar joylashib kessa, kesim yuzasi **giperbolani hosil qilasdi.**

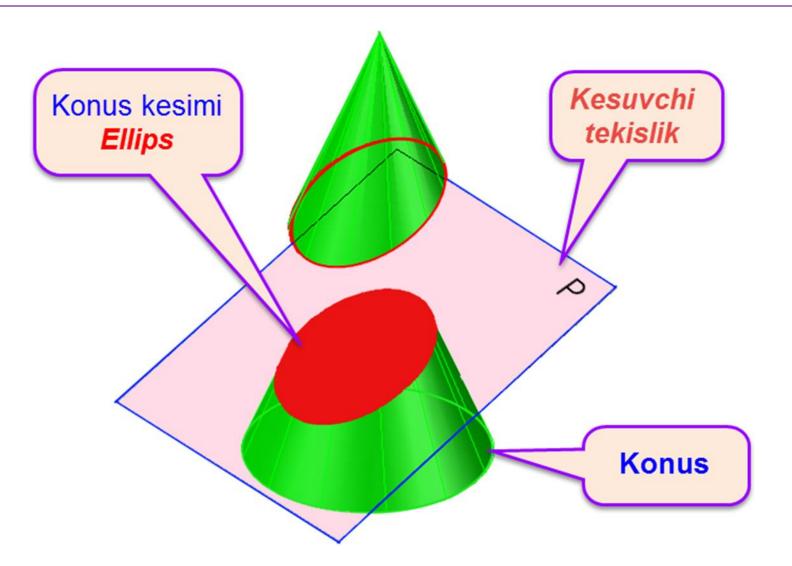
Konus kesimi parabola

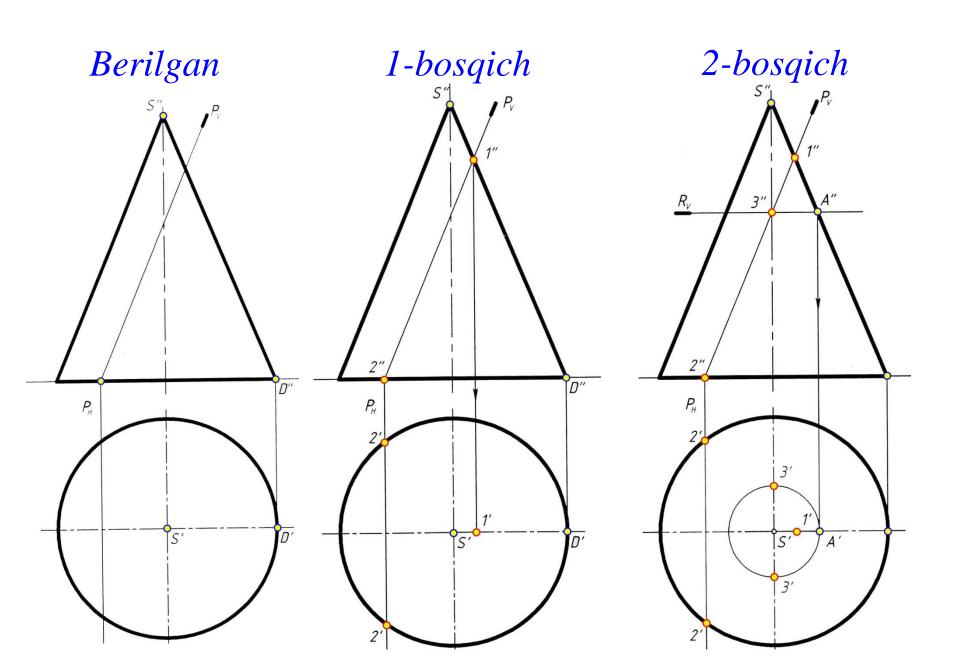
Agar, kesuvchi tekislik konusning yasovchilaridan biriga parallel joylashib kessa, kesim yuzasi **parabolani hosil qilasdi.**

Konus kesimi ellips

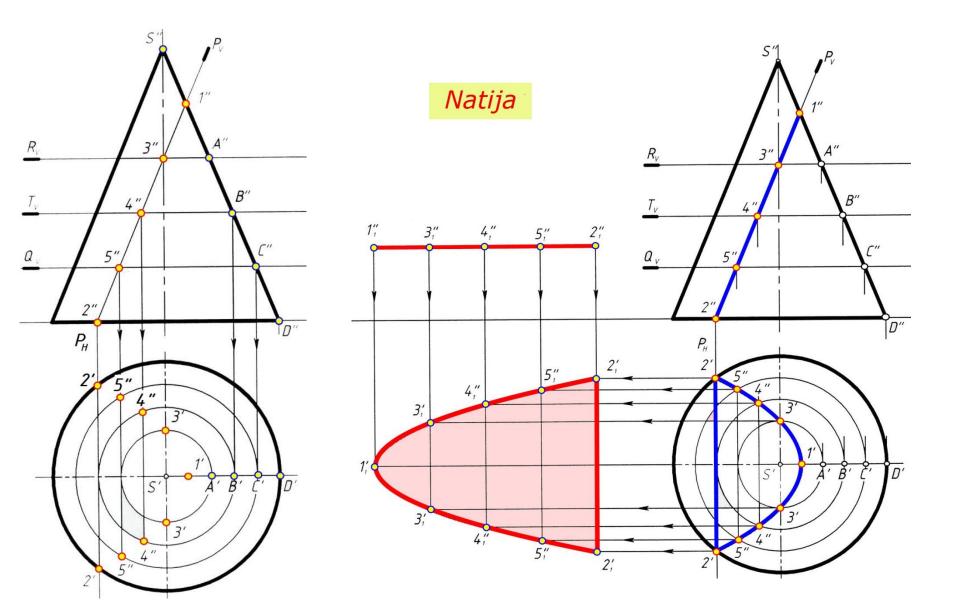
Agar, kesuvchi tekislik konusni ogʻma vaziyatda kessa, kesim yuzasi ellipsni hosil qilasdi.

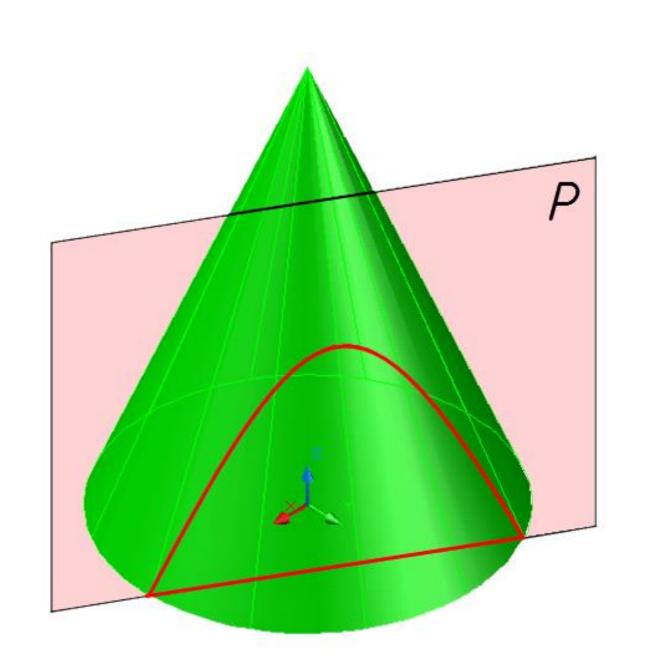

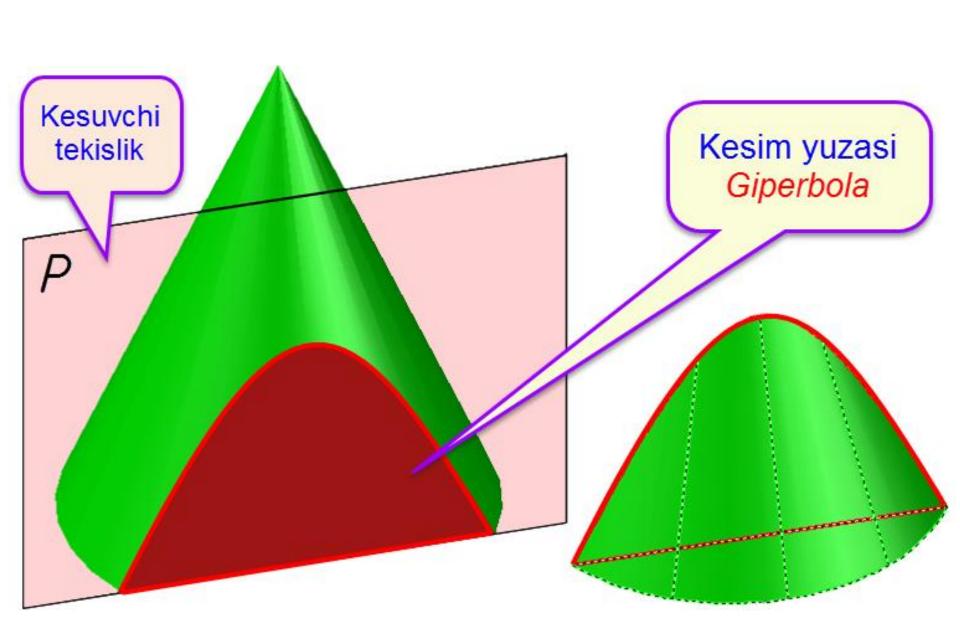

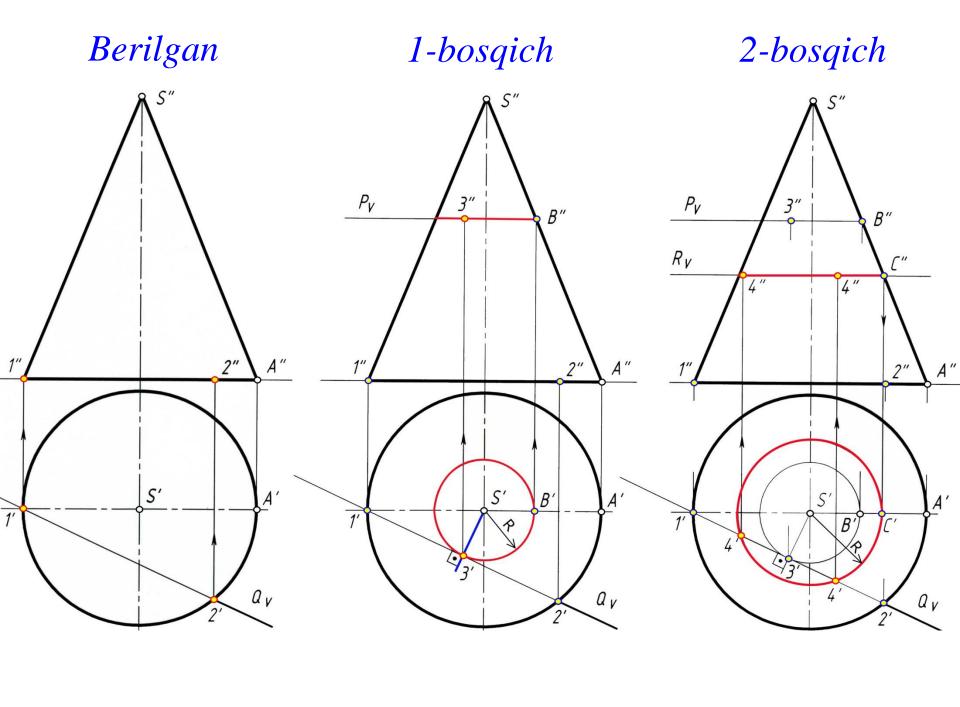
3-bosqich

4-bosqich

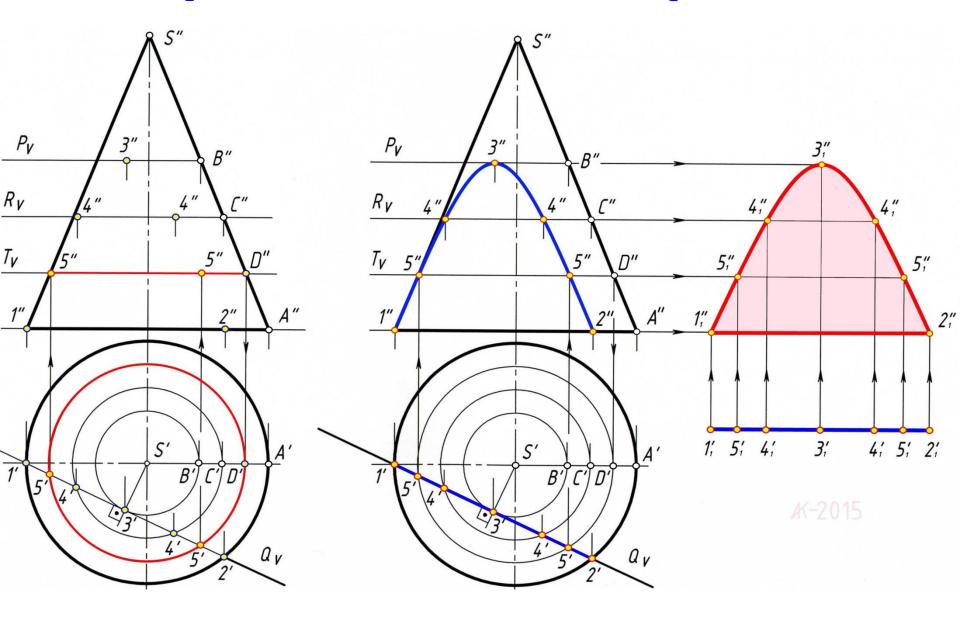

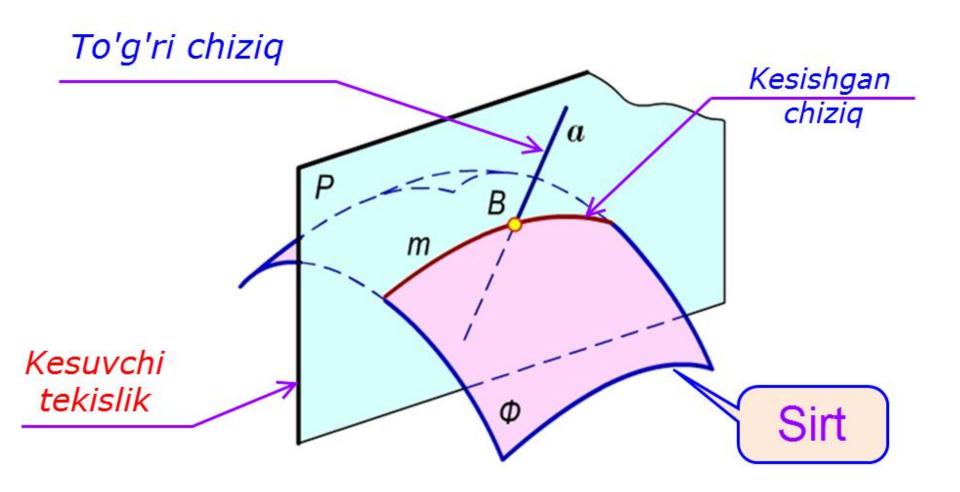

3-bosqich

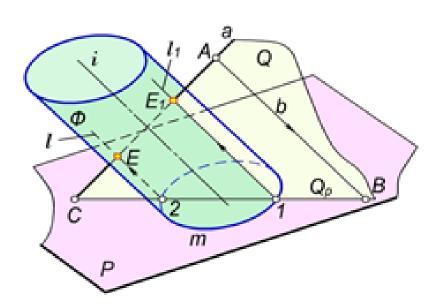
4-bosqich

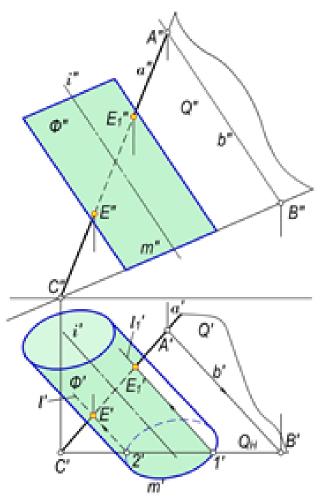

Sirtlarni to'g'ri chiziq bilan kesishishi

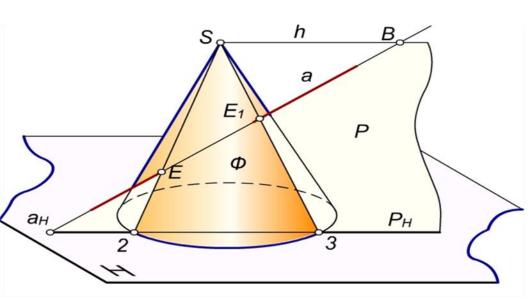

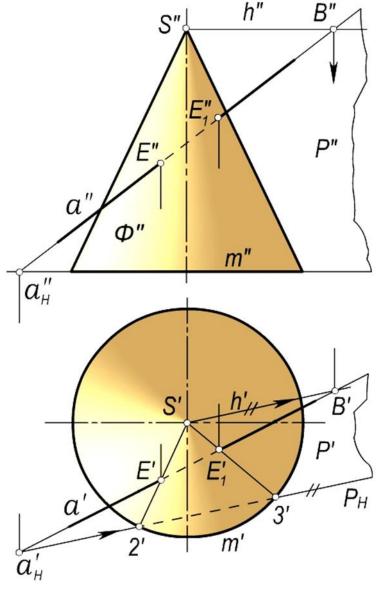
1-masala. Berilgan a toʻgʻri chiziq bilan F ogʻma elliptik silindrning kesishish nuqtalari yasalsin.

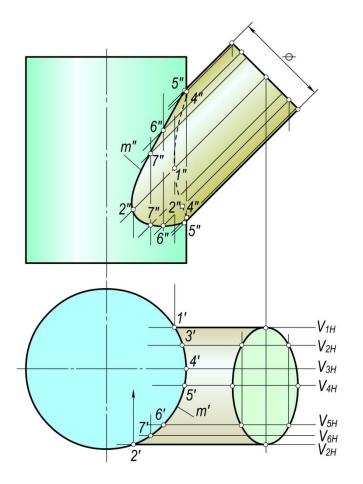
2-masala. Asosi H tekislikka tegishli boʻlgan toʻgʻri doiraviy konus sirti bilan a toʻgʻri chiziqning kesishish nuqtalari aniqlansin.

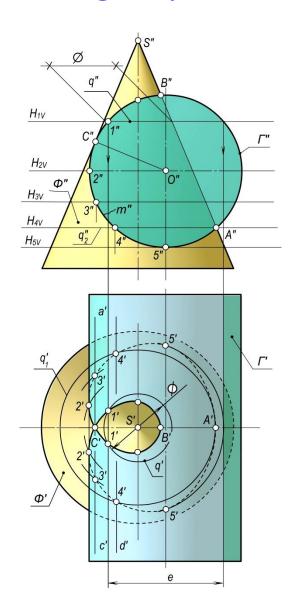
Oʻqlari bir tekislikda yotmaydigan aylanish sirtlarining oʻzaro kesishishi. Parallel kesuvchi tekisliklar usuli

Agar ikki kesishuvchi sirtlarning oʻqlari oʻzaro kesishmasdan, ulardan biri biror proyeksiyalar tekisligiga perpendikulyar boʻlib, ikkinchi sirtning oʻqi ikkinchi proyeksiyalar tekisligiga perpendikulyar yoki parallel bo'lsa, u holda bu sirtlarning kesishish chizig'ini yasashda parallel kesuvchi tekisliklar usulidan foydalaniladi. Parallel kesuvchi tekisliklarni proyeksiyalar tekisliklaridan birortasiga parallel qilib olinadi.

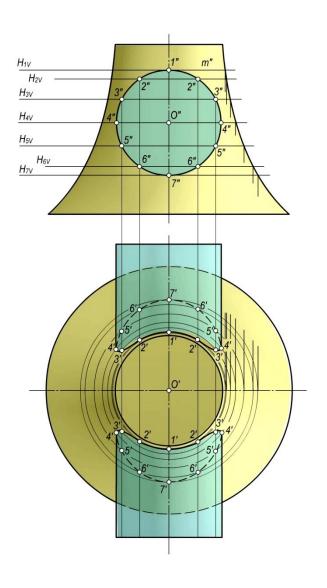

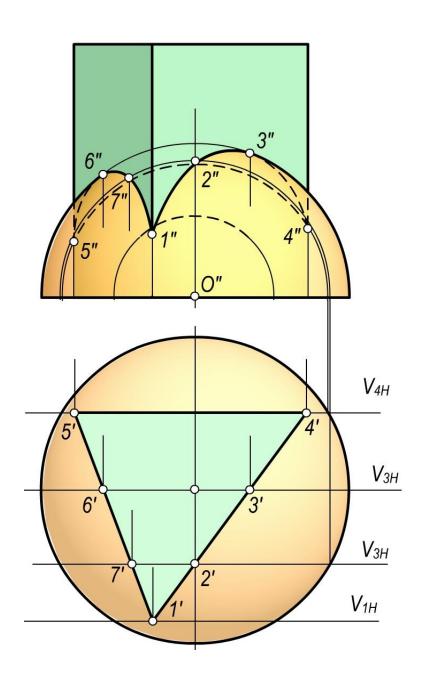
Oʻqlari uchramas va H yoki V ga perpendikulyar boʻlgan aylanish sirtlarining oʻzaro kesishish chizigʻini yasash

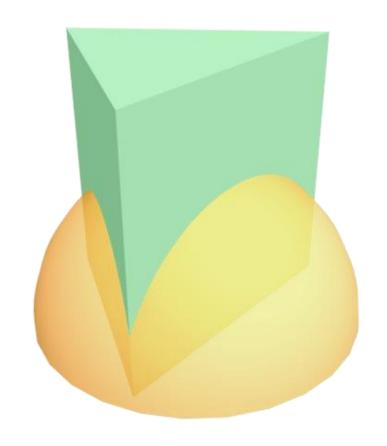
Kesishuvchi sirtlardan doiraviy silindr oʻqi V tekislikka va doiraviy konus oʻqi H tekislikka perpendikulyar boʻlganda yordamchi parallel kesuvchi tekisliklar gorizontal tekisliklar boʻladi. Bu tekisliklar konusni aylanalar va silindrni yasovchilari bo'yicha kesadi. Hosil bo'lgan aylana va yasovchilar oʻzaro kesishib, kesishish chizig'ining nuqtalarini hosil qiladi.

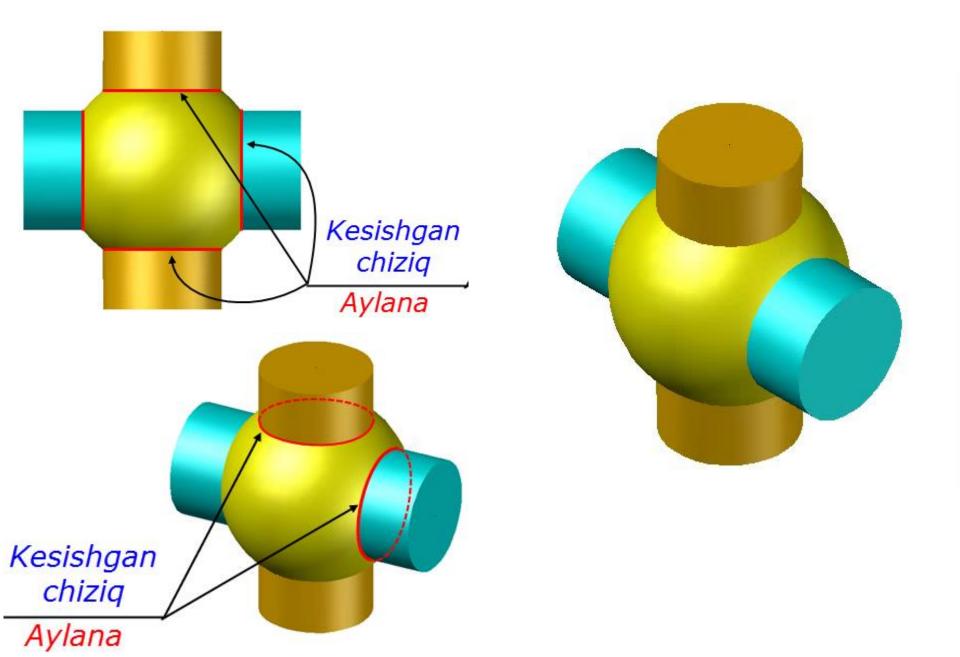
 Oqlari kesishib oʻzaro perpendikulyar bo'lgan aylanish silindri bilan tor sirti bo'lagining kesishish chizig'ini yasash tasvirlangan. Kesishish egri chizig'ini yasash $H_1(H_{1V}),...$ gorizontal kesuvchi tekisliklar o'tkazish yo'li bilan yasalgan. Bunday holda sirtlarning kesishish egri chizig'i ikkita simmetrik bo'lakdan iborat bo'ladi. 1, 4, 7 xarakterli nuqtalarni yasash H_{1V} , H_{4V} va H_{7V} tekisliklar yordamida yasalgan. Kesishgan egri chiziqning gorizontal proyeksiyasini koʻrinadigan va koʻrinmaydigan qismlari H_4 simmetriya tekisligi yordamida aniqlanadi.

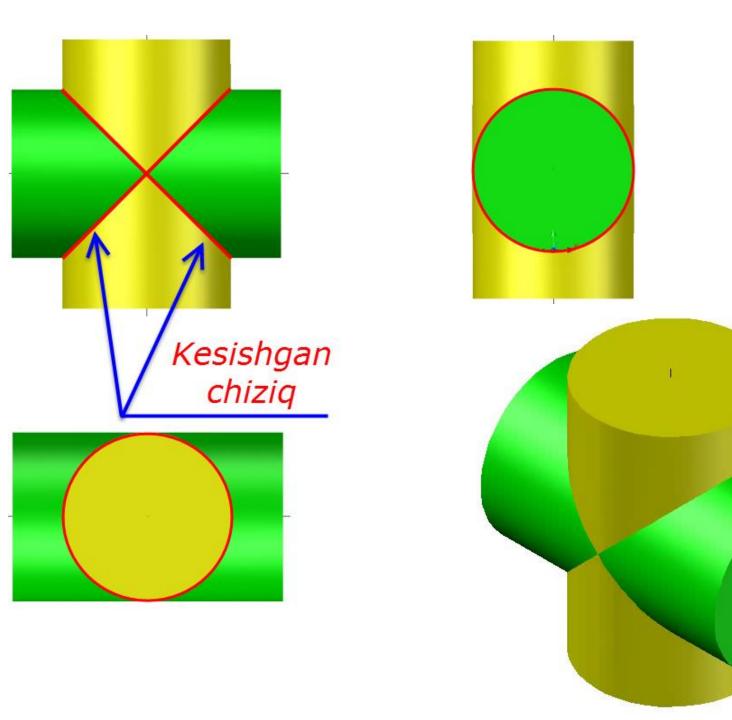

Sharni silindr bilan kesishgan chizigʻi

Oʻqlari umumiy nuqtaga ega boʻlgan aylanish sirtlarining oʻzaro kesishuvi. Yordamchi kesuvchi sharlar usuli

